

L 110
L 110

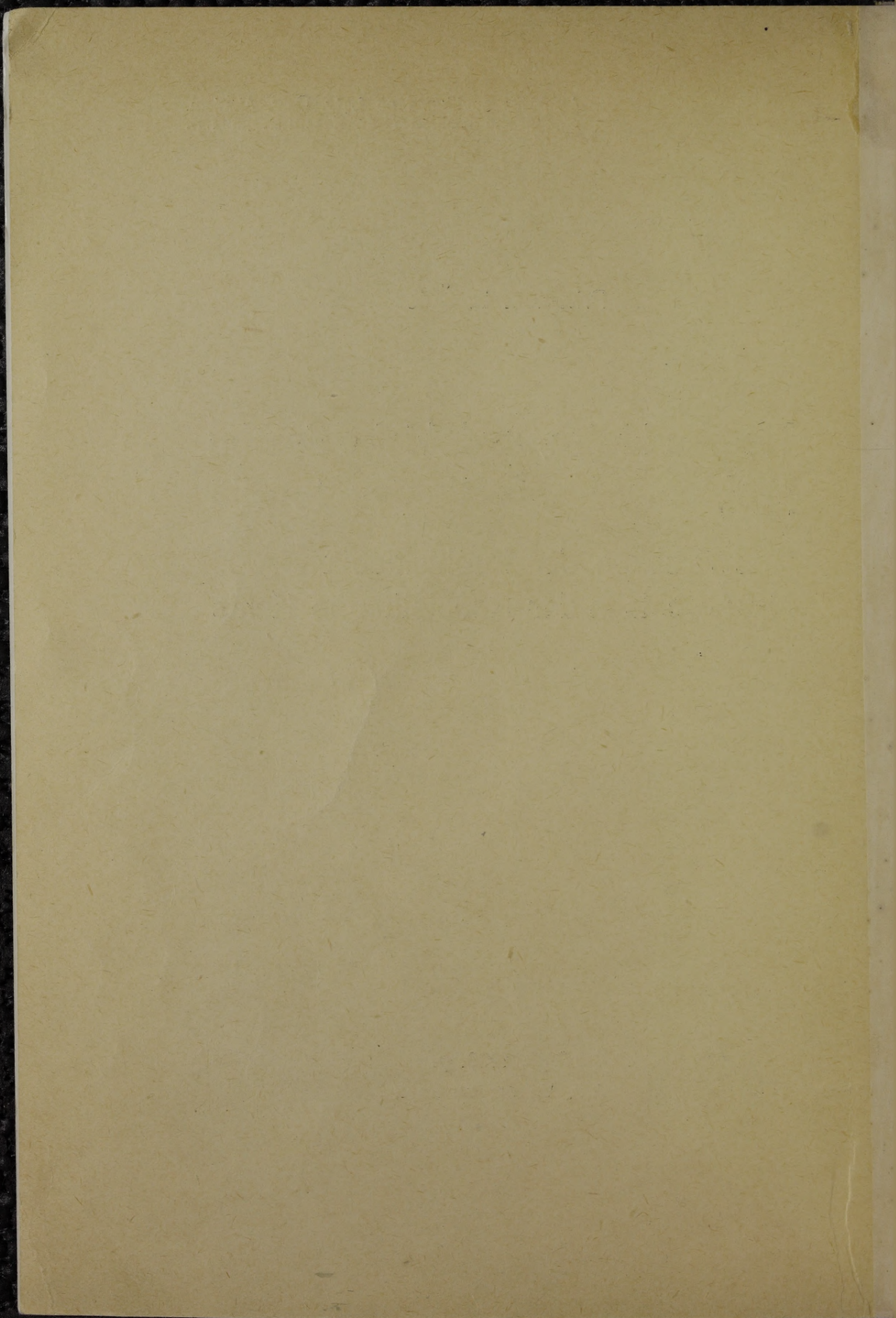
Atsevišķs novilkums no Latv. Univ. Akadem.
Sabiedrisko Zinātņu B-dr. Rakstu krājuma II.

Priv.-doc. L. Šulcs

Tiesību idejas un dabisko tiesību problema Kanta tiesību teorijā

Das Problem der Rechtsidee und des
Naturrechts in der Rechtstheorie Kants

Rīgā, 1939. g.
A/s. Valters un Rapa

16.927
0309065562

P2 05.6.XI 2001.9.0.

1
MOAtsevišķs novilkums no Latv. Univ. Akadem.
Sabiedrisko Zinātņu B-dr. Rakstu krājuma II.

Priv.-doc. L. Šulcs.

Tiesību idejas un dabisko tiesību problēma Kanta tiesību teorijā.

1. Ievads. 2. Tiesību idejas jautājums Kanta tiesību teorijā. 3. Kanta tiesību idejas nozīmīgums. 4. Dabisko tiesību izpratne Kanta tiesību teorijā. 5. Kanta dabisko tiesību konstrukcijas loma mūsdienu tiesību teorijā.

1. Šī apcerējuma mērķis ir mēģināt noskaidrot divas svarīgas problēmas Kanta tiesību teorijā. Šo problēmu atrisinājumiem Karalauču filozofa tiesību mācībā autors piegriezis sevišķu uzmanību tāpēc, ka te šķiet rādīta, vēl gan nepilnīgā veidā, pareiza pieeja mūsdienu visai aktuāliem jautājumiem: tiesību idejai un dabiskām tiesībām. Minētiem jautājumiem vairs nevar paiet garām neviens daudz maz dziļāki domājošs jurists.

Par Kanta vispārīgo filozofiju rakstīts ļoti daudz. Iznākušās grāmatas varētu piepildīt veselu biblioteku. Tāpēc arī ar pilnu tiesību prof. M. Frišeizen-Kēlers (Frischeisen-Köhler) varēja sacīt, ka "Kant gehört zu den am besten durchforschten Denkern der Vergangenheit"¹⁾.

Mazāk jau atrodami darbi par Kanta tiesību teoriju, kuru vispār sākuši pētīt diezgan vēlu²⁾.

Kas attiecas uz mūsu specīālo tematu — tiesību ideju un dabiskām tiesībām — kas ietelpināms plašākā problēmā par tiesību un ētikas savstarpīgajām attiecībām, tad tas vēl nav ticis kaut cik aptverošā veidā apgaismots. Atrodam vienīgi

¹⁾ M. Frischeisen — Köhler „Probleme und Aufgaben der Kantforschung,“ Reichs Philosophischer Almanach, Darmstadt, 1924, lp. 46.

²⁾ Viena no pirmajām monogrāfijām parādījās tikai XIX g. s. beigās: C. V. Fricker „Zu Kants Rechtsphilosophie“, Leipzig, 1885. Tai sekoja A. Eleuteropulos (Eleutheropulos) grāmata: „Kritik der reinen rechtlich-gesetzgebenden Vernunft, oder Kants Rechtsphilosophie, Leipzig, 1896, M. Lefkovic (Lefkovits) monogrāfija: „Die Staatslehre auf kantischer Grundlage, Bern, 1899 un citi darbi.

dažus apcerējumus periodikā un kādas nodaļas monografijās, kuru uzdevums iztirzāt Karalauču filozofa tiesību mācību.

Analizējot Kanta tiesību teorijas problemas, jāpārvar ievērojamas grūtības. Viņa tiesību mācībā sastopamies ar to pašu parādību kā tā vispārējā filozofijā, kur cīnas dēļ virsvaras vairākas pretējas Karalauču domātāja ideju interpretācijas. Kā raksturīgi izsakās O. Gērke (Gierke), tad Kanta tiesību teorija esot līdzīga Janusa galvai, kas pielaiž vairākus aspektus³⁾.

Šī parādība radusies tāpēc, ka Kanta tiesību mācībā it kā vēl cīnas divi pretēji virzieni, atstādami zinamas neizlīdzinātas pretrunas. No vienas puses mūsu filozofs vēl atrodas XVIII g. s. valdošās dabisko tiesību skolas iespaidā, bet no otras — iziedams no kriticisma, viņš cenšas pārspēt šo veco racionalistisko doktrīnu, pārveidojot to savas praktiskās filozofijas pamatprincipu gaismā.

Sakarā ar to par jautājumu, kā Kants izpratis tiesību un etikas savstarpīgās attiecības, izveidojušies divi pretēji uzskati. Viena zinātnieku daļa atrod, ka Karalauču filozofs uz visciešāko tuvinājis tiesības etikai un neesot atradis abu socialo normu starpā nekādu būtisku atšķirību. Šo uzskatu aizstāv no vecākās paaudzes autoriem — A. Eleiteropuloss⁴⁾, M. Lefkovics⁵⁾, H. Kohens⁶⁾ (Cohen) „no jaunākiem — K. Lisers⁷⁾ (Lisser), G. Dulkeits⁸⁾ (Dulckheit) u. c.

No otras puses sastopam pētniekus, kuri izteic pilnīgi pretēju viedokli. Viņi uzsver, ka Kants stingri un noteikti šķīris tiesības no morales, nekonstatēdams te gandrīz nekādus kopīgus vilcienus. Tādi jēdzieni kā fiziskie spaidi un legatitāte galīgi saraujot tiesību normu saites ar etikas regulām. Šo

³⁾ O. Gierke „Johannes Althusius und die Entwicklung der naturrechtlichen Staatstheorien, 2. Aufl. Breslau, 1902, lp. 304.

⁴⁾ A. Eleutheropulos „Kritik der reinen rechtlichgesetzgebenden Vernunft, oder Kants Rechtsphilosophie“, Leipzig, 1896, lp. 13.

⁵⁾ M. Lefkovits „Die Staatslehre auf kantischer Grundlage“, Bern, 1899, lp. 18.

⁶⁾ H. Cohen „Kants Begründung der Ethik“, 2. Aufl., Berlin, 1910, lp. 402.

⁷⁾ K. Lisser „Der Begriff des Rechts bei Kant“, Berlin, 1922, lp. 9.

⁸⁾ G. Dulckheit „Naturanrecht und positives Recht bei Kant“, Leipzig, 1932, lp. 10.

viedokli pārstāv F. Sartio⁹⁾ (Sartiaux), R. Vuazs¹⁰⁾ (Voize), J. Vike¹¹⁾ (Wicke) u. c.

Vēlāk mēs redzēsīm, ka no tiesību idejas viedokļa raugoties, Kants atrod ciešu vienību tiesību un ētikas starpā un šai aspektā pareizāks ir pirmais no augšminētiem diviem uzskatiem.

2. Saskaņā ar savu vispārējo praktisko filozofiju, Kants operē ar diviem pamatlicējiem jēdzieniem: ideju un realitāti, normu un fakticitāti. Tā jau pirmajā kritiskajā darbā „Kritik der reinen Vernunft“ (1781. g.) Kants ideju definē sekojoši: „Ich verstehe unter der Idee einen notwendigen Vernunftbegriff, dem kein congruierender Gegenstand in den Sinnen gegeben werden kann“¹²⁾. Idejām pēc Karalauču filozofa domām esot liela nozīme etikas novadā. Darbā „Kritik der praktischen Vernunft“ (1788., Rīgā) Kants raksta, ka „So sind die moralischen Ideen darum nichts Überschwengliches... sondern dienen als Urbilder praktischer Vollkommenheit, zur unentbehrlichen Richtschnur des sittlichen Verhaltens, und zugleich zum Massstabe der Vergleichung“¹³⁾. Pavisvīrojumi visur mūsu).

Šo savu dalījumu: ideja — realitāte Kants pārnesis arī uz tiesību zinātnei. Viņš te vairākkārt uzsver idejas nozīmi. Darbā „Zum ewigen Frieden“ (1795) mūsu filozofs pats tieši lieto vārdu „Rechtsidee“¹⁴⁾. Kādā citā grāmatā atrodam apzīmējumu „Idee des Staates“¹⁵⁾, „Idee des Völkerrechts“¹⁶⁾; sastopam arī terminu „Rechtsideal“¹⁷⁾. Arī daudz iztīrāto sabiedrisko

⁹⁾ F. Sartiaux „Morale Kantienne et Morale humaine“, Paris, 1917, lp. 162.

¹⁰⁾ R. Voize „Kant philosoph du Droit“, Revue Internationale de Sociologie, 1914, Nr. 7, lp. 467.

¹¹⁾ J. Wicke „Kants Rechts- und Staatsphilosophie“, Breslau, 1913, lp. 14.

¹²⁾ J. Kant, „Kritik der reinen Vernunft“, Reclam izdev., lp. 283.

¹³⁾ J. Kant, „Kritik der praktischen Vernunft“, Reclam izd., lp. 177.

¹⁴⁾ J. Kant, „Zum ewigen Frieden“, Reclam izd., lp. 36.

¹⁵⁾ J. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, 3 Aufl. herausg. v. K. Vorländer, Leipzig, 1919, lp. 135.

¹⁶⁾ J. Kant, ibid., lp. 177.

¹⁷⁾ J. Kant, ibid., lp. 186.

līgumu Kants uzskata kā ideju, kā normu faktiskai valsts iekārtai, sniegdams te īpatnēju pieeju¹⁸).

Tiesību ideju Kants konstruē tīri apriorā ceļā, neatkarīgi no jebkādiem pieredzes datiem. Tā mūsu autors runā par „Der Staat in der Idee, wie er nach reinen Rechtsprinzipien sein soll“¹⁹).

Ideja pamatota „In einem Begriffe der praktischen Vernunft“, kuram „adäquat kein Beispiel in der Erfahrung untergelegt werden kann“²⁰).

Šādas tiesību idejas radīšanā Kants redz arī t. s. metafiziskās tiesību mācības, atšķirībā no empiriskās, uzdevumu²¹), kura cenšas atrast tiesību tīros, aprioros principus. Empīriskā tiesību zinātne („Bloss empirische Rechtslehre“) pēc Kanta domām pēta vienīgi zināmā laikā un vietā pastāvošās pozitīvās tiesības, kuru pārziņāšana nepieciešama praktiskam juristam.

Tomēr tikai konstruējot tiesību ideju, uzsver mūsu autors, esot iespējams atrast īsto kritēriju, kā atšķirt tiesības no citām normām. Tiesību ideja var sniegt „Das allgemeine Kriterium, woran man überhaupt Recht sowohl als Unrecht (iustum et iniustum) erkennen könne“²²).

Tāpēc arī Kants iepretim pozitīvajām tiesībām vienmēr nostājas vērtētāja pozīcijā, kā tas redzams viņa privāto tiesību, bet it sevišķi publisko tiesību iztirzājumos, vērodams par cik šīs tiesības atbilst pieņemtai tiesību idejai.

Tomēr bez šīs metafiziskās tiesību zinātnes normatīvās izpratnes, Kants tai piešķir arī citu — konstitutīvu uzdevumu, t. i. uzdevumu nodibināt tiesību aprioros pamatprincipus, kas konstituē jebkuras pozitīvās tiesības, kas „A priori die Bedingungen desselben (t. i. pozitīvo tiesību) enthalten können“²³). Te, tā tad, darīšana ar tiesību tīrajām formām, kas var būt pamatā daudzām un dažādām pozitīvām tie-

¹⁸) Sal. M. Salomon, „Kants Originalität in der Auffassung der Lehre vom Staatsvertrage,“ Archiv für öffentliches Recht 1911, Bd. 28, lp. 99

¹⁹) J. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre, lp. 135.

²⁰) J. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre,“ lp. 208.

²¹) J. Kant, ibid., lp. 34.

²²) J. Kant, ibid., lp. 34.

²³) J. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre,“ lp. 62; sal. arī lp. 3, 4, 16 etc.

sībām. Raksturīgi Kants par šo jautājumu izsakas kādā vietā sekojoši: „Gleichsam die Konstruktion jenes Begriffs, d. i. Darstellung desselben in einer reinen Anschauung a priori, nach der Analogie der Möglichkeit freier Bewegungen der Körper unter dem Gesetze der Gleichheit der Wirkung und Gegenwirkung“²⁴).

Šī Kanta metafiziskās tiesību zinātnes izpratne vēlāk noderēja par izejas bāzi R. Štamlera, S. Reinacha, H. Kelzena u. c. tā saucamai tirai tiesību teorijai²⁵).

Kanta vājā puse tomēr tā, ka viņš abus savus augšminētos viedokļus nav pietiekoši atdalījis, uz ko jau savā laikā pareizi aizrādīja jaunkantietis R. Štamlers²⁶). Būdam vēl zināmā mērā veco dabisko tiesību skolas varā, Karalauču filozofs konstitutīvajiem tiesību jēdzieniem substituē normatīvos, kas sevišķi labi redzams viņa publisko tiesību iztirzājumos. No tā cēlušies arī daudz pārpratumu Kanta darbu interpretācijā, jo bieži viņam saplūst kopā *de lege ferenda* un *de lege lata* aspekti²⁷).

Savu regulatīvo tiesību ideju Kants tuvāki pamato kā normu, kā kritēriju pozitīvo tiesību sistēmai: „In der Idee... welche jeder wirklichen Vereinigung zu einem gemeinen Wesen zur Richtschnur (n o r m a) dient“²⁸).

²⁴) J. Kant, *ibid.*, lp. 37.

²⁵) Sal. mūsu rakstu „Tiesību problema VIII starptautiskā filozofu kongresā. „Jurists“, 1934., lp. 166.

²⁶) R. Stammler, „Lehrbuch der Rechtsphilosophie“, 3. Aufl., Berlin, 1928., lp. 35.

²⁷) Tā, piemēram, citētā svarīgā Kanta teze par kritērija atrašanu „Woran man überhaupt Recht sowohl als Unrecht (iustum et iniustum) erkennen könne“ ieguvusi visai dažādu iztulkojumu. Prof. J. Binders to interpretējis tādējādi, ka te esot domāta ne tikai normatīvā ideja („Eines idealen Bewertungsmaßstabes“), bet reizē arī tiesību būtiskie, konstitutīvie principi („Ein formelles Moment der empirischen Rechtsbegriffe, was also diese besonders geartete Begriffe erst zu rechtlichen konstituieren“). Sal. viņa darbu „Rechtsbegriff und Rechtsidee“, Leipzig, 1915, lp. 119. Pret šādu izpratni uzstājās J. Anderhubs rakstā „Platons Politeia und die kritische Rechtsphilosophie“, Zeitschrift für Rechtsphilosophie, Bd. III, lp. 199.—200., aizrādīdams, ka Kants te domājis tikai tiesību normatīvo kritēriju. Pareizāks tomēr, šķiet, J. Bindera uzskats.

²⁸) J. Kants, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 134.

Šādu tiesību ideju Kants, saskaņā ar kriticisma viedokli, uzskata kā bezgalīgu uzdevumu, kuram pozitīvajām tiesībām jācenšas pastāvīgi tuvojies.

Pēc Kanta domām tiesību ideja, kā pozitīvo tiesību norma, jau kādā savā daļā ir tikusi realizēta, resp. viņai ir iedarbības sakars ar reālo tiesību norisi. Tā mūsu autors raksta: „Man kann dieses auch an den wirklich vorhandenen, noch sehr unvollkommen organisierten Staaten sehen, dass sie sich doch im äusseren Verhalten dem, was die Rechtsidee vorschreibt, schon sehr nähern“²⁹⁾.

Tādā kārtā tiesību idejai, kā pastāvošo tiesību kriterijam, nav tikai ideāla nozīmība. Kants pasvītro, ka idejas „Nichtsdestoweniger ihre Realität haben und keineswegs blosses Hirngespinnste sein“³⁰⁾. Karalauču filozofs arī asi vēršas pret viņiem, kas ideju uzskata par bezvērtīgu romantiku³¹⁾.

Tālāk paceļas jautājums, kā Kants formulējis tiesību ideju un kādā sakarībā viņa stāv ar etiku?

Literatūrā šai jautājumā nevalda vienprātība. Tā ievērojamais Kanta pētnieks B. Bauchs (Bauch) atrod, ka Karalauču filozofs tiesību ideju sapratis kā brīvību. Tiesību mērķi viņš iedomājos kā aizvien plašāku brīvības realizāciju valstī³²⁾. Šāds uzskats visai izplatīts un viņu aizstāv vesela rinda zinātnieku, kā piemēram V. Vindelbands³³⁾ (Windelband), J. Vike³⁴⁾ u. c. Minēto uzskatu atrodam arī gandrīz visās tiesību teorijas mācības grāmatās³⁵⁾.

No otras puses V. Mecgers (Metzger) aizrāda, ka Kants esot uzlūkojams kā īsts „Ethiker der Gerechtigkeit“. Viņam

²⁹⁾ J. Kant, „Zum ewigen Frieden“, lp. 36.

³⁰⁾ J. Kant, „Kritik der reinen Vernunft“, lp. 275.

³¹⁾ J. Kant., *ibid.*, lp. 276.

³²⁾ B. Bauch, „Das Rechtsproblem in der kantischen Philosophie“, Zeitschrift für Rechtsphilosophie, Bd. III, lp. 14.

³³⁾ W. Windelband, „Die Geschichte der neueren Philosophie“, Bd. II, 3. Aufl. Leipzig, 1904, lp. 139.

³⁴⁾ J. Wicke, *op. cit.*, lp. 25.

³⁵⁾ Sal. О. Тарановский, „Энциклопедия права“, II изд. Берлин, 1923, lp. 81.—82. С. Maciejewski, „La théorie du droit“, Paris, 1931, lp. 106. Н. Коркунов, „Лекции по общей теории права“, VIII изд. С.-Петербург, 1908, lp. 60.

piemītot raksturīgs „Enthusiasmus für die Gerechtigkeit“³⁶). Sakarā ar to Karalauču domātājs tiesību ideju saprotot kā taisnību. Līdzīgās domās ir arī K. Fišers³⁷) un franču filozofs V. Delboss³⁸) (Delbos).

Kurš no šiem uzskatiem atbilst patiesībai un kā īstenībā Kants uztvēris tiesību ideju? Jāsaka, ka Karalauču filozofa darbos var atrast pastiprinājumu kā vienam, tā arī otram viedoklim. Tomēr, mums šķiet, Kants vairāk svēries uz otra uzskata pusi, atzīdams taisnību kā patieso tiesību idejas saturu.

Ir neapšaubama tā svarīgā loma, kuru Kants piešķīris brīvībai viņas trejādā nozīmē — transcendentālā, kas kā noumeņu pasaules brīvība atrodas visas etikas pamatos un padara to vispār par iespējamu, psiholoģiskā, kā patoloģisko tieksmju un dzeņuļu pārvarētājai resp. neatkarībai no tām un beidzot juridiskā, kā individa neatkarībai no otras personas iejaukšanās viņa darbības sferā.

Mums šeit var interesēt vienīgi brīvība pēdējā nozīmē. Tiesisko brīvību Kants definē kā „Unabhängigkeit von eines anderen nötiger Willkür“³⁹). Pamatojot tiesību jēdzienu, Kants savā definīcijā ievēd arī brīvības momentu izsakoties, ka „Eine jede Handlung ist recht die oder nach deren Maxime die Freiheit der Willkür eines jeden mit jedermanns Freiheit nach einem allgemeinen Gesetze zusammen bestehen kann“⁴⁰).

Tāpat Kants uzskata brīvību kā vienīgo iedzimto dabisko tiesību „Freiheit, sofern sie mit jedes anderen Freiheit nach einem allgemeinen Gesetz zusammen bestehen kann, ist dieses

³⁶) W. Metzger, „Gesellschaft, Recht und Staat in der Ethik des deutschen Idealismus“, Leipzig, 1917, klp. 58. Sal. arī viņa darba „Untersuchungen zur Sitten- und Rechtslehre Kants und Fichtes“, Heidelberg, 1912, lp. 81.

³⁷) K. Fischer, „Geschichte der neuern Philosophie“, Bd. V, IV Aufl., Heidelberg, 1899, lp. 142.

³⁸) V. Delbos, „Essai sur la formation de la philosophie pratique de Kant“, Paris, 1903, lp. 306.

³⁹) J. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 43.

⁴⁰) J. Kant, *ibid.*, lp. 35.

einziges „ursprüngliche, jedem Menschen kraft seiner Menschheit zustehendes Recht“⁴¹).

Ļoti spilgti brīvības jēdziena nozīmi Kants izceļ publisko tiesību novadā resp. valsts un starptautiskās tiesībās. Valsts tiesībās Karalauču domātais uzsver tādas satversmes nepieciešamību, kas visvairāk varētu nodrošināt brīvību: „Eine auf Freiheitsprinzipien gegründete gesetzliche Verfassung... durch gründliche Reform zustande zu bringen“⁴²). Arī starptautiskās tiesībās Kants piešķir lielu lomu republikaniskai resp. uz brīvības principiem dibinātai valsts iekārtai. Projektetajā tautu savienībā viņš kā locekļus pielaiž vienīgi republikaniskas valstis⁴³).

Šo Kanta lielo cieņu iepretim brīvībai izskaidro galvenā kārtā trīs apstākļi:

a) Karalauču filozofa cilvēka personības respektēšana, kādu principu viņš jau uzsvēra sava kategoriskā imperatīva otrajā formulējumā, izceldams cilvēka kā pašmērķa nozīmi. Ļoti daudzās vietās savos darbos Kants uzsver, ka cilvēka tiesības ir svētas: „Das Heiligste, was Gott auf Erden hat, das Recht der Menschen“⁴⁴);

b) Kanta cīņa pret sava laika despotismu, kura dēļ viņam pašam nācās ciest⁴⁵). Pēc savas dziļākās pārliecības Karalauču filozofs ir liberalisma piekritējs;

c) beidzot, Kantu jūtami ietekmēja XVIII g. s. individualistiskā dabisko tiesību doktrīna, kura aizstāvēja cilvēka brīvību kā neatņemamu dabisku tiesību⁴⁶).

Viss tas izskaidro Kanta lielo respektu iepretim brīvībai un šī jēdziena izcelšanu. Tomēr, mums šķiet, nav iespējams sacīt līdz ar augšminētā pirmā uzskata piekritējiem, ka Karalauču filozofs būtu uzskatījis brīvību kā pašu tiesību ideju, kā

⁴¹) J. Kant, *ibid.*, lp. 43.

⁴²) J. Kant, „Zum ewgen Frieden“, lp. 46.

⁴³) Sal. mūsu rakstu „Dažas piezīmes par Kanta iespaidu uz Tautu Savienības paktu“, Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1929., lp. 345.

⁴⁴) J. Kant, „Zum ewigen Frieden“, lp. 17.

⁴⁵) Sal. Festschrift zu Kants 200. Geburtstag, Berlin—Grunewald, 1924, L. Spiegel „Kants Massregelung“, lp. 178.

⁴⁶) Sal. H. Rommen, „Die ewige Wiederkehr des Naturrechts“, Leipzig, 1936, lp. 115.

būtisko pozitīvo tiesību kriteriju. To mūsu autors nevarēja viena svarīga iemesla dēļ, t. i. ka viņš brīvību uzlūkoja kā tīri negatīvas dabas lielumu. Vislabāk tas redzams psiholoģiskās brīvības uztvērumā, kur Kants brīvību saprot kā atsvabināšanos no pataloģiskām tieksmēm⁴⁷⁾.

Tādu pat negatīvu nozīmi Karalauču domātājs piešķir brīvībai juridiskajā plāksnē. Brīvība te saprasta kā neatkarība no pārējo individu patvaļas, „Der nach Freiheitsegesetzen im äusseren Verhältnis einzuschränkenden Willkür“⁴⁸⁾. Tiesību normas tikai aizsargā viena subjekta darbības lauku no otra iebrukumiem pēc vispārīgā brīvības principa.

Kants pats redzēja, ka šādu negatīvā virzienā koncipētu brīvību nevar pacelt tiesību idejas augstumos, jo tiesību saturs nav tikai negatīvs, bet savā lielākā daļā tieši pozitīvs — tiesiskās normas, pirmkārt, pozitīvi noteic valsts varas organu pareizu organizāciju un viņu funkcijas un, otrkārt, katram tiesību subjektam piešķir zināmu labumu daudzumu, lai „Jedem das Seine erhalten werden kann“⁴⁹⁾.

Sakarā ar to Kants kā tiesību ideju uzskata nevis brīvību, bet gan taisnību. Taisnības jēdziens ir daudz plašāks — viņš aptver kā negatīvo, tā arī pozitīvo pusi. Taisnība prasa, lai katram subjektam, saskaņā ar cilvēka cieņas principu, nodrošinātu zināmu brīvības sfairu, bet reizē arī piešķirtu tādu labumu daudzumu, kas atbilstu viņa nopelniem. Libertas un suum cuique principi te sintezēti.

Ar brīvības principu Kants arī nekādā ziņā nevarēja izskaidrot cilvēka cieņas postulātu, kuram liela loma viņa tiesību mācībā⁵⁰⁾. Kāpēc gan tiesību normām cilvēks vienmēr būtu jāuzlūko kā pašmērķis, bet ne kā līdzeklis? Uz to atbildi nevar sniegt brīvība kā negatīvas dabas kategorija, bet gan taisnība, kuras vārdā var prasīt cilvēka personība respektē-

47) J. Kant, „Metaphysik der Sitten“, herausg. v. K. Vorländer, Leipzig, 1919, lp. 346: „Dass du durch deine Vernunft deine Neigung einschränken und überwältigen kannst, das ist die Freiheit deines Willens“

48) J. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 211.

49) J. Kant, *ibid.*, lp. 42.

50) P. Janet darbā „Histoire de la science politique“, 5 édit., T. II, Paris, 1905, lp. 590 pareizi uzsver šī postulāta lielo nozīmi Kanta tiesību uztvērumā: „La personnalité, est, donc le fondement du droit“.

šanu. Vienīgi izejot no taisnības principa, Kants varēja uzskatīt cilvēku tiesības par svētām (skat. augšējā), runāt par „Das Heiligste . . . das Recht der Menschen“⁵¹).

Ir zīmīgi, ka galu galā pati brīvība sakņojas taisnības idejā. Piešķirt katram individam zinamu brīvības tiesu pēc „vispārīgā brīvības likuma“ var tikai vadoties no zinama pārtveroša kriteja, jo sadalīt brīvības sfairas citādi nav iespējams. Šāds kriterijs ir taisnība. Tādā kārtā tīri loģiski, izejot no „vispārīgā brīvības likuma“ Kantam jānonāk pie taisnības idejas, pie pēdējās vadītājas zvaigznes.

Ka taisnības principu Kants uzlūko par īsto tiesību ideju, to pārliecinoši rāda daudzas vietas viņa praktiskās filozofijas darbos.

Vispirms, ka taisnībai Karalauču domātājs piešķīris galvenā kriterija lomu socialās dzīves novadā, to apliecina viņa pazīstamais teikums grāmatā „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, kurš skan sekojoši: „Denn wenn die G e r e c h t i g k e i t untergeht, so hat es keinen Wert mehr, dass Menschen auf Erden leben“⁵²).

Iesākot savu tiesību mācību, Kants ievadā aprāda, ka metafiziskās, apriorās jurisprudences uzdevums, pretēji empiriskai, esot atrast kriteriju taisnām un netaisnām tiesībām — iustum et iniustum: „Das allgemeine Kriterium, woran man überhaupt Recht sowohl als Unrecht (iustum et iniustum) erkennen könne“⁵³). Tā tad šis mācības viens mērķis ir, vadoties no taisnības kā kriterija, vērtēt pozitīvās tiesības. Šī tendence Kanta mācībā ir tik stipra, ka viņš bieži, kā to jau redzējam augšējā, vairs neatšķir savas tiesību metafizikas konstitutīvo uzdevumu no regulatīvā.

Salīdzinot tagadējo tiesisko sistemu ar dabisko stāvokli (status naturalis), Kants atrod starpību tai ziņā, ka tagadējā tiesiskā iekārta resp. status civilis uzskatama kā „Unter einer distributiven G e r e c h t i g k e i t stehende Gesellschaft“⁵⁴). Dabiskā stāvoklī pilsoņu attiecības noteica katra faktiskās va-

⁵¹) J. Kant, „Zum ewigen Frieden“, lp. 17.

⁵²) J. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 159.

⁵³) J. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 34.

⁵⁴) J. Kant, ibid., lp. 128.

ras lielums, te bija darišana ar „Ein Zustand der U n g e r e c h t i g k e i t“⁵⁵⁾ Tiesības pilsoniskā stadijā, turpretim, cenšas pētīt, lai „D a s S e i n e einem jeden bestimmt wissen will“⁵⁶⁾.

Tādā kārtā pazīme, kas atšķir dabisko stāvokli no tagadējā ir taisnības, kā pozitīvo tiesisko institutu kriterija, valdonība.

Še atkal, tā tad, spilgti parādās taisnības principa izcelšana.

Analizējot tuvāki Kanta darbus, sevišķi viņa grāmatu „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, atrodam ik uz soļa vietas, kur taisnība tiek uzskatīta kā visu pozitīvo tiesību mēraukla, kurai pastāvīgi jācenšas tuvoties.

Atzīmēsim tikai pašu raksturīgāko.

Karalauču filozofs atzīst, ka kriminaltiesībām jāvadoties no taisnības kā tiesību idejas. Rakstīdams par nāves sodu, viņš zīmīgi izsakās sekojoši: „So will es die G e r e c h t i g k e i t als Idee der rechtlichen Gewalt nach allgemeinen, a priori begründeten Gesetzen“⁵⁷⁾. Kants tieši runā arī par „Der kategorische Imperativ der S t r a f g e r e c h t i g k e i t“⁵⁸⁾.

Iztirzādams publiskās tiesības, mūsu autors atzīst suum cuique principu par galveno ceļa rādītāju: „Der letzte Zweck alles öffentlichen Rechts, der Zustand, in welchem allein jedem das S e i n e peremptorisch zugeteilt werden kann“⁵⁹⁾. Katras valsts satversmē esot nepieciešami „Die G e r e c h t i g k e i t desto sicherer zu gründen“⁶⁰⁾.

Attiecībā uz starptautiskajām tiesībām Kants arī atrod, ka taisnība ir augstākais kriterijs. Ļoti skaidri tas redzams sekojošā atziņā: „Trachtet allerst nach dem Reiche der reinen praktischen Vernunft und nach seiner G e r e c h t i g k e i t, so wird euch euer Zweck (die Wohltat des ewigen Friedens) von selbst zufallen“⁶¹⁾.

⁵⁵⁾ J. Kant, *ibid.*, lp. 180.

⁵⁶⁾ J. Kant., *ibid.*, lp. 38.

⁵⁷⁾ I. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 162.

⁵⁸⁾ I. Kant, *ibid.*, lp. 165. Sal. arī lp. 195. un 196.

⁵⁹⁾ I. Kant, *ibid.*, lp. 170.

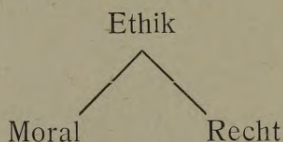
⁶⁰⁾ I. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 184.

⁶¹⁾ I. Kant, „Zum ewigen Frieden“, lp. 53.

Daudzās vietās savos juridiska satura rakstos Karalauču filozofs kritizē dažādus tiesību institutus, motivēdams savu viedokli ar to, ka šie instituti neatbilstot taisnības principam, ka tie esot „Im Grunde un recht“⁶²⁾, ka viņi runānot pretim „Dem Postulat der rechtlich-praktischen Vernunft“⁶³⁾. Visur te mūsu autoram stāv acu priekšā „Die rechtlichgesetzgebende Vernunft mit dem Grundsatz der distributiven Gerechtigkeit“⁶⁴⁾.

Tādā kārtā no visa sacītā varam nākt pie slēdziena, ka Kants par tiesību ideju uzlūkojis taisnību. Taisnība kā pārtverošs jēdziens ietver sevī arī brīvību, jo pēdējā savu dziļāko pamatojumu var atrast vienīgi aequitas principā.

Kas nu ir taisnība Kanta jēgumā? Tā ir kategoriskā imperatīva, resp. pienākuma, resp. ētikas prasība. Taisnība atrodas morales plāksnē, viņa uzskatāma kā svarīga morales kategorija. Karalauču filozofs tā tad tiesību ideju noenkurojis etikā, metajuridiskajā novadā. Tiesību normu pēdējo vērtējumu sniedz vienmēr tikai ētika. No šī viedokļa kļūst saprotama Kanta schēma, kura radījusi tik daudz pārpratumu un kuru grafiski var attēlot sekojoši:

Tiesības, saskaņā ar schēmu, Kants sapratis kā kārtas jēdzienu, kas pakārtots plašākajam sugas jēdzienam — ētika. Šāds kārtas jēdziens nevar atrasties kontradikcijas attiecībās ar savu sugas jēdzienu, citiem vārdiem, tiesības nevar saturēt sevī ētikai pretējās pazīmes. No tiesību idejas viedokļa, kur Kants uzsvēris ciešu tiesību un ētikas vienību, schēma ir pilnā mērā pareiza. Tomēr, izejot no pozitīvo tiesību aspekta, kur Karalauču filozofs atrod ievērojamas diferences abu socialo normu starpā, schēma vairs nav adekvāta un tā izsaukusi daudzus nepareizus viņas autora uzskatu iztulkojumus. Rakstu-

⁶²⁾ I. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 126.

⁶³⁾ I. Kant, *ibid.*, lp. 110; sal. arī lap. 93, 160 et passim.

⁶⁴⁾ I. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 123.

rīgi, ka tas augšējā pieminētais virziens, kurš aizstāv uzskatu, ka Kants uz visciešāko saistījis tiesības ar ētiku, kā vienu no galvenākiem argumentiem, savā labā izmanto šo schēmu.

3. Sakarā ar idealistiskā virziena nostiprināšanos tiesību teorijā un tīrā pozitīvisma noslīdēšanu otrajā planā⁶⁵), jautājums par tiesību ideju palicis aktuāls. Visur jūtama tendence atrast kādu absolūtu principu, kura gaismā varētu vērtēt pastāvošo tiesību normas.

Zīmīgi, ka trešajā tiesību filozofijas un tiesību socioloģijas kongresā 1937. g. aprīlī, tieši bija nozīmēta dienas kārtībā tiesību idejas problēma.

Tiesību ideja laikmetu un novirzienu maiņā, tikusi saprasta visai dažādi. Ir zinātnieki, kas to uztver kā mīlestību (Petražickis u. c.), brīvu universalismu (Novgorodcevs), mieru (Sels-Scelle), autonomu individu kopību (Štamlers), attīstību (Vilikovskis — Wielikowski) u. c.; ir pat ievērojami juristi, kas tiesību ideju pamato reliģijā (Ripērs — Ripert, Kišs — Cuhe u. c.).

Kants, kā redzējām, tiesību ideju saprot kā taisnību un tas arī, šķiet, pareizākais atrisinājums. Ka ētikas kategorija — taisnība būtu jāuzlūko par augstāko kritēriju tiesību laukā, tam par labu runā sekojošie argumenti:

a) Taisnības priekšrocība tā, ka viņa ir immanenta tiesībām. Taisnības daļējā realizācija jau notiek ikvienā pozitīvo tiesību sistēmā, jo katrā no viņām var vismaz runāt par zināma ētikas minima klātesamību. Pārējās ieteiktās tiesību idejās, kā piemēram, mīlestība ir tiesībām transcendentas, tās iziet ārā no īstā tiesību novada;

b) taisnībai ir savas dziļas vēsturiskas saknes. Visos laikmetos, jau sākot ar sengrieķiem līdz pat mūsu dienām, aequitas daudzkārt uzlūkoja kā augstāko tiesību kritēriju. Arī plašākās tautas masās, tautas psiholoģijā, taisnību parasti uzskata kā vadītāju ceļa zvaigzni. Šādu vēsturisku un psiholoģisku noenkurojumu nevar uzrādīt citas tiesību idejas;

⁶⁵) Sal. L. Le Fur, „Les grands problèmes du droit“, Paris, 1937, lap. 120.

c) taisnība atbilst pašu tiesību iekšējai strukturai, viņas īpatnējiem uzdevumiem. Tiesību mērķis ir panākt socialajā dzīvē zinamu relatīvu harmoniju, izlīdzinot dažādu spēku un tendenču konfliktus. Šāds izlīdzinājums var būt tikai relatīvs, tiesības sniedz vienīgi relatīvu harmoniju. Taisnības nolūks, turpretim, ir nodibināt relatīvās harmonijas vietā absolūto, vadoties no suum cuique principa. Tādā kārtā taisnība tikai potencē, papildina to darbu, kuru jau iesākušas tiesības.

No teiktā varam nākt pie slēdziena, ka Kants, uzskatīdams taisnību kā tiesību ideju, ir atradies uz pareiza ceļa un viņa domas tikai nākas papildināt un risināt tālāk.

Šis jautājums tomēr prasa specialu pētījumu un pie viņa mēs šai sakarībā nevaram sīkāk apstāties.

4. Aplūkosim tuvāk jautājumu kā Kants konstruējis dabiskās tiesības, kuras viņa laikmetā bija tik pazīstamas. Arī šai laukā Karalauču filozofs atrod ciešu vienību tiesību un etikas starpā.

Vispirmā kārtā jāaprāda, ka mūsu autors jēdzienu „dabiskās tiesības“ lieto četrās dažādākās nozīmēs. Tāpēc katrā gadījumā jāapsver, kāda signatura piešķirta šim jēdzienam.

Kants dabiskās tiesības saprot:

a) kā tiesību ideju, augstāko pozitīvo tiesību kritēriju. Dabiskās tiesības un tiesību ideja ir sinonimi;

b) kā tiesību idejas konkrētizāciju un pozitīvo tiesību ideālu⁶⁶);

c) kā pozitīvo tiesību pamatlicējus principus, tīrās apriorās formas, kas nodibina vispār šo tiesību iespējamību⁶⁷);

d) ka tiesības, kas pastāvējušas t. s. dabiskajā stāvoklī (status naturalis), pirmvalstiskajā stadijā⁶⁸);

Mums nozīmīgs šai sakarībā ir venīgi Kanta dabisko tiesību ortais veids, kuru arī parasti uzlūko par naturalām tiesībām. Kanta abstraktā tiesību ideja te konkretizējas saturīgākās formās un paliek par pastāvošo tiesību ideālu.

⁶⁶) I. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 43.

⁶⁷) I. Kant, ibid., lp. 33.

⁶⁸) I. Kant., ibid., lp. 127. Še Kantu ietekmējis Achenvals (Achenwall) ar savu darbu „Ius Naturae“ (1774), jo pēdējais šķirojis dabiskās tiesības divās grupās: a) tās, kas bijušas nozīmīgas tikai dabiskā stāvoklī un b) kam spēks valststiesiskā iekārtā.

Attiecībā uz dabisko tiesību konstrukciju un viņu sakaru ar pozitīvajām tiesībām, Kanta darbos novērojamas dažas svārstības, kas devušas iespēju nodibināties dažādiem uzskatiem. Tā vairāki autori aprāda, ka Karalauču filozofs esot piešķīris dabiskām tiesībām tādu pat realu nozīmi un spēku kā pozitīvajām, neatrazdams te nekādu starpību. Minēto uzskatu izteicis G. Dulkeits (Dulckeit)⁶⁹⁾ u. c.

Daži pētnieki šai virzienā iet vēl tālāk un balstīdamies uz pazīstamo Kanta izteicienu, ka: „Alle Rechtssätze sind Sätze a priori, denn sie sind Vernunftsgesetze“⁷⁰⁾ pasvītro, ka arī pozitīvās tiesības Karalauču filozofs tuvinājis tādā mērā dabiskajām, ka te izgaistot jebkāda robeža. Šo viedokli pārstāv Eleiteropulos⁷¹⁾, O. Gierke⁷²⁾ u. c.

No otras puses Kanta iztulkoņāji, kā piemēram R. Dinnhaupts⁷³⁾ (Dünnhaupt), G. Gurvičs⁷⁴⁾ (Gurvitch) u. c. aprāda, ka mūsu filozofs dabiskām tiesībām nekādā ziņā neesot piešķīris reālu validitāti, pierakstīdams to vienīgi pozitīvo tiesību normām. Dabiskās tiesības tikušas uzlūkotas tikai kā pastāvošo tiesību ideāls.

Mums šķiet, ka patiesībai tuvāk stāv tie autori, kas Kanta sistemā ierāda dabiskām tiesībām objektīvu nozīmību, kriterija lomu, bet nepiešķir tām realu spēku, blakus pastāvošo tiesību normām. To pierāda, pirmkārt, Karalauču filozofa izteicieni visai daudzās viņa darbu vietās, kurpretim pretējā virziena aizstāvji var atsaukties tikai uz pāris tekstiem, kas runātu viņu labā. Ļoti svarīgs ir arī Kanta ieņemtāis principialais viedoklis iepretim pozitīvajām tiesībām — viņš tās ļoti augstu ciena. Šai ziņā Karalauču filozofs krasi atšķiras no sava laika dabisko tiesību skolas pārstāvjiem, kas taisni dabiskām tiesībām piešķīra dominējošo lomu, pasludinādami visas pozitīvās tiesības,

⁶⁹⁾ G. Dulckeit, op. cit., lp. 51.

⁷⁰⁾ I. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 57.

⁷¹⁾ A. Eleutheropulos, op. cit., lp. 13.

⁷²⁾ O. Gierke, op. cit., lp. 305.

⁷³⁾ R. Dünnhaupt, „Sittlichkeit, Staat und Recht bei Kant“, Berlin, 1927, lp. 115.

⁷⁴⁾ G. Gurvitch, „Droit naturel ou droit positif intuitif?“, Archives de Philosophie du droit et de Sociologie juridique“, 1933, Nr. 3—4, lp. 66.

kas neatbilst pirmajām par normām, kurām trūkst tiesiska rakstura⁷⁵).

Kants ļoti skaidri aprāda, ka izšķirošais galu galā nav dabiskās tiesības, bet gan pozitīvās, kuru nozīmība sakņojas reālā likumdevēja gribā. Kants uzsver, ka „Die Frage ist also hier nicht bloss: war ist an sich recht, wie nämlich hierüber ein jeder Mensch für sich zu urteilen habe, sondern was ist vor einem Gerichtshofe recht“⁷⁶). Citā vietā atrodam sekojošu zīmīgu domu: „Es ist ein gewöhnlicher Fehler der Erschleihung der Rechtslehrer, dasjenige rechtliche Princip, was ein Gerichtshof zu seinem eigenen Behuf anzunehmen befugt, ja sogar verbunden ist, um über jedes einem zustehende Recht zu sprechen und zu richten auch objektiv für das, was an sich selbst recht ist, zu halten; da das erstere doch von dem letzteren sehr verschieden ist“⁷⁷).

Te spilgti uzsvērta pozitīvo tiesību prioritāte, gadījumā, ja viņas nonāk sadursmē ar dabisko tiesību postulātiem.

Kants pasvītro, ka dabiskām un pozitīvām tiesībām katrām ir cits avots. Dabiskās tiesības pamatojas tīrajā saprātā, viņas „Auf lauter Prinzipien ar priori beruht“⁷⁸), turpretim pozitīvo tiesību avots ir reālais hic et nunc likumdevējs un to normas ir „zufällig und willkürlich“⁷⁹). Par cik pirmās ir saprātīgas, par tik pēdējās ir efektīvas.

Lielu lomu Kanta pozitīvo tiesību cienīšanā spēlēja viņa pesimistiskais uzskats par cilvēka dabu⁸⁰). Cilvēks esot paga-

⁷⁵) Kantam nodara lielu pārestību, ja viņu ierindo pilnā mērā XVIII g. s. dabisko tiesību skolas pārstāvju rindās. Tā kāds zinātnieks — Dr. K. Šillings (Schilling) — nesen iznākušajā grāmatā „Geschichte der Staats- und Rechtsphilosophie, Berlin, 1937, aprāda, ka Kanta tiesību mācība tik tālu pieslēdzoties pagājušajam laikam, ka viņu pareizi uzskatījuši „Nur als Krönung und Abschluss der Naturrechtsentwicklung vom XVI bis VIII Jahrhundert, als garnichts anderes.“ (Lp. 178.) Šāds uzskats neatbilst īstenībai.

⁷⁶) I. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtstehre“, lp. 116.

⁷⁷) I. Kant, *ibid.*, lp. 117.

⁷⁸) I. Kant, *ibid.*, lp. 43.

⁷⁹) I. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 31.

⁸⁰) Sal. P. Menzer, „Kants Persönlichkeit“, Kant-Studien, Bd. 29, 1924, lp. 12. „Der Mensch sei... aus krummem Holz geschnitzt und deshalb könne nichts Gerades aus ihm werden, war Kants Überzeugung“.

tavots no tik „greiza koka“, ka tiesību normām nākoties nesaudzīgi piespiest izpildīt viņas imperatīvus pat dažreiz ar fizisku spaidu palīdzību. Šāds nesaudzīgs spēks piemītot vienīgi pozitīvajām tiesībām; aiz kurām stāv valsts vara, bet dabiskās tiesības apmierinās ar objektīvu nozīmību, kura sakņojas tiesību idejā.

No teiktā kļūst skaidra dabisko un pozitīvo tiesību atšķirība validitātes ziņā.

Tālāk paceļas jautājums, kādas ir attiecības dabiskām tiesībām ar tiesību ideju — taisnību un ar ētiku?

Dabiskās tiesības Kants uzlūko kā tiesību idejas — taisnības konkretizāciju, izpausmi noteiktās formās. Pati tiesību ideja ir pārāk abstrakta, lai tā varētu noderēt par ideālu zināmā vietā un laikā pastāvošām tiesībām.

Karalauču filozofs vairākkārt uzsver, ka dabiskās tiesības sakņojoties taisnībā⁸¹). Ļoti raksturīgi Kants kādā vietā izsakās sekojoši: „Wenn unter Naturrecht nur das nichtstatutarische, mithin lediglich das a priori durch jedes Menschen Vernunft erkennbare Recht verstanden wird, so wird nicht bloss die zwischen Personen in ihrem wechselseitigen Verkehr untereinander geltende Gerechtigkeit (iustitia commutativa), sondern auch die austeilende (iustitia distributiva)... gleichfalls zum Naturrecht gehören⁸²).

Visur, kur Kants atrod par nepieciešamu vērtēt pozitīvo tiesību institutus, viņš kā ideālu nostāda dabiskās tiesības.

Tā rakstīdams par *possessio putativa* civiltiesībās, mūsu autors atzīst viņu „Als ein, obwohl unrechtmässiger, dennoch ehrlicher Besitz (*possessio putativa*) nach einem Erlaubnis-gesetze des Naturrechts noch fernerhin fortdauern kann.⁸³).

Attiecībā uz kādu pozitīvo tiesību laulības institutu Kants izsakās kritiski, izejot no dabisko tiesību viedokļa: „Ebendasselbe gilt auch von der Ehe an der linken Hand, um die Ungleichheit des Standes beider Teile zur grösseren Herrschaft des einen Teils über den anderen zu benutzen; denn in der

⁸¹) I. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 115.

⁸²) I. Kant, *ibid.*, lp. 116.

⁸³) I. Kant, „Zum ewigen Frieden“, lp. 11.

Tat ist sie nach dem blossen Naturrecht vom Konkubinat nicht unterschieden und keine wahre Ehe⁸⁴).

Daži autori pārmet Kantam, ka viņš savos privāto tiesību iztirzājumos esot palicis pārāk kazuistisks, ieslīdēdams veco dabisko tiesību klūdā, kas prasīja visos sīkumos izstrādātu ideālu kodeku. Tā A. Levkovics izsakās, ka te esot redzams „Ein gut Stück Naturrechts alten Stils, indem hier nicht nur die allgemeine Form allen Rechts, sondern inhaltliches Recht sehr spezieller Art aus reiner Vernunft entwickelt wird und so das Naturrecht als ein zweites Gesetzbuch neben dem positiven Recht sich ergibt⁸⁵).

Šis pārmetums Kantam ir pamatots, jo mūsu autors patiešām sniedzis par daudz sīkas konstrukcijas, kas pēc savas dabas nav vispārnozīmīgas, bet padotas maiņai atkarībā no laika un vietas. Tomēr nav iespējams akceptēt uzskatu, ka te esot saskatamas tipiskas vecā stila dabiskās tiesības. Kants savas proponētās dabisko tiesību normas neuzskata vis kā gatavu ideālu, kam būtu tūlīt piešķirams pozitīvo tiesību spēks, bet gan tikai kā ideju, kurai šīm tiesībām nepārtraukti jācenšas tuvoties⁸⁶).

Tādā kārtā dabiskās tiesības Kants atvasinājis no savas tiesību idejas — taisnības. Līdz ar to dabiskās tiesības Kants tuvinājis ētikai, uzskatīdams pēdējās kā veidotas ētikas principu gaismā. Tāpat kā tiesību idejas sfairā, tā arī dabisko tie-

⁸⁴) I. Kant, „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, lp. 93.

⁸⁵) A. Lewkowitz, „Die klassische Rechts- und Staatsphilosophie“, Breslau, 1914, lp. 66.

⁸⁶) No otras puses jāargās Kanta dabisko tiesību uztvērumu pārāk modernizēt, ienesot tajā elementus, kas sākotnēji nemaz nav bijuši. Tā prof. E. Svoboda (Swoboda) savā interesantajā darbā „Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch im Lichte der Lehren Kants“, Graz, 1926, lp. 34, aprāda, ka Kants dabiskās tiesības vispār neesot uzskatījis par nemainīgām, par tādām uzlūkojot tikai pašus galvenākos principus, bet ne visu vairumu dabisko tiesību normu „Kant erklärt lediglich, dass das Naturrecht auf unwandelbaren Prinzipien beruhe, beschränkt also die Unwandelbarkeit des Naturrechts auf die obersten Grundgedanken“. Sal. arī līdzīga virziņa Dr. V. Kubeša rakstu „Le projet du nouveau Code civil en Tchécoslovaquie“, Bulletin de Droit tchécoslovaque, Année IV, Nr. 4, 1937, lp. 110.

Šāda dabiska tiesību izpratne ir jau lielā mērā darināta pēc jaunantiešu tiesību teoretiku principiem un viņaš pastāvēšanu nevar konstatēt paša Kanta dabisko tiesību mācībā.

sību novadā, Karalauču filozofs atradis ciešu tiesību un ētikas kopību un šai ziņā stāvokli adekvāti attēlo augšējā skicētā schēma (sal. lp. 90).

Tūlīt paceļas tālākais jautājums, kādās attiecībās atrodas Kanta dabiskās tiesības ar pozitīvo tiesību normām? Vai dabiskām tiesībām piemīt visas tiesību īpatnības, jeb vai viņas nav uzlūkojamas kā tīras socialētikas rēģulas? Minētā problēma izsaukusi lielus pārpratumus un lielu uzskatu dažādību.

Jau citētais zinātnieks J. Vike savā monografijā izsakās, ka dabiskās tiesības Kanta jēgumā pilnīgi sakrīt ar ētiku: „Das Naturrecht besitzt also, genau betrachtet, garnicht den ihm von Kant vindizierten Rechtscharakter, sondern steht tatsächlich auf der gleichen Stufe wie die Ethik“⁸⁷).

Līdzīgās domās arī franču autors M. Aiguiléra: „Aussi, puisque la seule possibilité de recevoir une législation extérieure distingue le droit naturel d'avec le droit positif, l'on peut dire que le premier se confond avec la morale et que le droit positif est seul le droit“⁸⁸).

Prētēju viedokli ieņēmis O. Gērke, aprādīdams, ka Kanta dabiskās tiesības galu galā sakrīt ar pozitīvajām⁸⁹). Viņam pievienojas R. Vuāzs, uzsvērdams, ka „Le droit naturel a son existence propre à côté de celle de l'éthique, puisque son critère, c'est la contrainte“⁹⁰).

Vidēju, galējību, samierinošas dabas, uzskatu izteic V. Mecgers, pasvītrodams, ka dabiskās tiesības Kanta jēgumā esot „Ein hybrides Mittelding zwischen Recht und Moral“⁹¹). Tādās pašās domās ir C. Frikers, tikai pēdējais piebilst, ka: „Diese Vereinigung ist nach meiner Ansicht nicht möglich“⁹²).

Visi šie dažādie iztulkojumi dibinās uz nepilnīgas Kanta dabisko tiesību un tiesību idejas izpratnes.

Karalauču filozofa tiesību teorijā vienmēr jāšķiro tiesību ideju (kuru viņš dažreiz arī apzīmē ar vārdu dabiskās tiesības,

⁸⁷) J. Wicke, op. cit., lp. 23.

⁸⁸) M. Aiguiléra, „L'idée du droit en Allemagne depuis Kant jusqu'à nos jours“, Aix, 1892, lp. 168.

⁸⁹) O. Gierke, op. cit., lp. 305.

⁹⁰) R. Voize, op. cit., lp. 465.

⁹¹) W. Metzger, op. cit., lp. 30.

⁹²) C. Fricker, „Zu Kants Rechtsphilosophie“, Lipsiae, 1885, lp. 12.

sal. augšējā) no dabiskām tiesībām. Mūsu autora tiesību ideja — taisnība iederas tīrā ētikas novadā un tai nav nekā strukturāli kopēja ar pozitīvajām tiesībām. Tiesību ideja ir metajuridiska.

Cits stāvoklis Kanta tiesību mācībā piekrīt dabiskām tiesībām, kā tiesību idejas izpaušmei konkrētās formās. Dabiskās tiesības ieņem labilu vidus stāvokli ētikas un pozitīvo tiesību starpā. No vienas puses tām ir satura ziņā sakars ar tiesību ideju — dabiskās tiesības ir šīs idejas konkretizācija, viņas ir „taisnas tiesības“, kuru avots ir tīrais saprāts. No otras puses, tomēr, dabiskās tiesības ir potenciālas pozitīvās tiesības, t. i. viņām piemīt visas pozitīvo tiesību struktūrālās īpatnības — viņas regulē tikai ārējo individu brīvību, viņām — kā sankcija raksturīgi fiziskie spaidi, viņas var apmierināties tikai ar legalitāti u. c. Gadījumā, ja pozitīvās tiesības, kuru avots ir pavisam cits — konkrētais likumdevējs, arī pēc sava satura atbilst dabiskajām, tad viņas ar pēdējām var pilnīgi sakrist. Te tad izzūd robeža abu normu veidu starpā.

Tādā kārtā no sacītā izriet, ka dabiskās tiesības Kanta izpratnē nesakrīt ar ētiku. Kas attiecas uz viņu attiecībām ar pozitīvajām tiesībām, tad viņas normalā stāvoklī arī ar pēdējām nesakrīt, bet principā šāda sakrišana noteiktā vietā un laikā ir iespējama, t. i. kad pozitīvo tiesību saturs pieskaņots taisnības prasījumiem.

Parasti, tā tad, dabiskās tiesības ieņem vidus stāvokli ētikas un pozitīvo tiesību starpā: viņām ir sakars ar ētiku attiecību uz savu normu saturu un, no otras puses, relācijas ar pozitīvām tiesībām attiecībā uz savu iekšējo strukturu, jo dabiskās tiesības ir potenciālas pozitīvās tiesības. Izņēmuma veidā pašas dabiskās tiesības var sakrist ar pozitīvajām un tad pēdējām izveidojas tiešs sakars ar ētiku resp. tiesību ideju.

5. No iepriekšējā nodaļā teiktā redzējam, ka Kants mēģinājis novilkt zināmas robežas tiesību idejas, dabisko tiesību un pozitīvo tiesību starpā. Tiesību ideja vienīgā atrodas tīrā ētikas plāksnē. Dabiskās tiesības jau ieņem vidus stāvokli — no vienas puses viņām satura ziņā ir sakars ar tiesību ideju resp. ētiku, no otras — tām piemīt visas pozitīvo tiesību struktūrālās īpatnības. Pozitīvās tiesības, turpretim, zinamos ga-

dijumos var būt pilnīgi atrautas gan, kā no tiesību idejas, tā arī no dabiskām tiesībām.

Šis Kanta iztvērums, kuru viņš, diemžēl, nebija pamatojis visā pilnībā, bet tikai viegli skicējis, mums liekas pelna ievēribu. Daudz kas tagadējā laika dabisko tiesību doktrinā kļūtu skaidrāks, ja būtu tikusi pieņemta un tālāk izveidota Karalauču filozofa vienkāršā, bet reizē dziļi pamatota doma⁹³).

Liekas pareizs Kanta uzskats par to, ka tiesību ideja pamatojama vienīgi ētikā, tā iederas vienīgi socialētikas sfērā. Dabiskās tiesības, turpretim, ieņem vidusstāvokli ētikas un pozitīvo tiesību starpā. Tikai konstruējot tiesību ideju kā transcendentu dabiskām tiesībām, var piešķirt tai regulatīvu funkciju attiecībā uz visu tiesību novadu.

Taisni šai jautājumā vairums moderno dabisko tiesību doktrīnu atrodas uz nepareiza ceļa.

Daudzas dabisko tiesību mācības nemaz neatšķir tiesību ideju kā pamatkriteriju, no dabiskām tiesībām, abus šos atdalamos jēdzienus apzīmējot ar vienu terminu „dabiskās tiesības“. Var sacīt, ka tieši valdošā dabisko tiesību doktrīna, kas ļoti spilgti izpaužas Fr. Ženī⁹⁴) (Gény) un G. Renāra⁹⁵) (Renard) darbos, atrodam šādu stāvokli. Sakarā ar to arī nonāca pie tālākā secinājuma, ka dabiskās tiesības uzlūkojamas vienīgi par socialās morāles normām, kurām nav nekā kopēja ar tiesību lauku.

Minētais uzskats sniedzis izdevīgus ieročus t. s. pozitīvistiskās skolas pārstāvju rokās, cīņā pret dabiskām tiesībām. Arī pozitīvistī aprāda, ka dabiskās tiesības neesot nekas vairāk kā morāles rēgulas. Tāpēc arī apceptējot dabiskās tiesības, notiek kaitīga un nelietderīga duālisma radīšana tiesību sfērā — tīro tiesību lauku piepilda ar tam svešiem morāles elementiem. Ar šādu argumentu jau XIX g. s. beigās nāca klajā viens no asākiem dabisko tiesību apkarotājiem —

⁹³) Sal. mūsu rakstu „Dabisko tiesību jēdziens“, „Jurists“, 1937. g. Nr. 1/2, lp. 23—25.

⁹⁴) Fr. Gény, „Science et technique en droit positif“, Tome II, Paris, 1915, lp. 350.

⁹⁵) G. Renard, „Le droit, la justice et la volonté“, Paris, 1924, lp. 90. un 96.

K. Bergboms⁹⁶) (Bergbohm) un tagad viņu aizstāv konsekventais pozitīvisists H. Kelzens⁹⁷) (Kelsen).

Uzsverot, ka dabiskās tiesības iederas morāles laukā, dabisko tiesību doktrīna nevarēja pareizi konstruēt dabisko un pozitīvo tiesību savstarpīgās attiecības. Neieskatot dabisko tiesību divatnīgo raksturu — viņu atrašanos reizē tiesību un morāles pasaulē — tas nebija iespējams.

Nevarēdami konstatēt nekādus kopīgus pieskares punktus abu minēto novadu starpā, dabisko tiesību pārstāvji sāka visai zemu vērtēt pozitīvās tiesības. Pēdējās uzskatīja kā konkrētā likumdevēja pilnīgi patvaļīgi radītas normas, kurās neatspoguļojas nekādi objektīvi principi. Te esot darišana ar nejaušu, daudzkārt pat pretrunīgu normu sistemu.

No otras puses arī pozitīvisisti savukārt nepiešķīra nekādu lielu nozīmi dabiskām tiesībām kā normām, kurām trūkst juridiska rakstura. Dabiskām tiesībām neesot nekādas reālas, faktiskas nozīmības, tās nekad „nav spēkā“. Viņas tikai traucējot tiesību noslēgto sistemu, tiesību „tīrību“ (H. Kelzens⁹⁸).

Galējais pozitīvisma virziens pat aizgāja tik tālu, ka noliedza dabiskām tiesībām jebkādu pastāvēšanas iespēju⁹⁹).

Tādā kārtā, izejot no Kanta tiesību teorijas principiem, un tos attīstot un risinot tālāk, ir iespējams atrast pareizo sakaru triju svarīgu tiesību pamatjēdzienu: tiesību idejas, dabisko tiesību un pozitīvo tiesību starpā.

⁹⁶) K. Bergbohm, „Jurisprudenz und Rechtsphilosophie“, Bd. I, Leipzig, 1892, lp. 20.

⁹⁷) H. Kelsen, „Die Idee des Naturrechts“, Zeitschrift für öffentliches Recht, Bd. VII, 1928, lp. 221; „Naturrecht und positives Recht“, Internationale Zeitschrift für Theorie des Rechts“, Bd. II, 1927/28, lp. 72.

⁹⁸) H. Kelsen, „Les rapports de système entre le droit interne et le droit international public“, Cours de l'Académie de droit international, Tome 14, 1926, IV, lp. 232.

⁹⁹) Sal. H. de Page, „L'idée de droit naturel“, Bruxelles, 1936, lp. 58 „Le droit naturel pur... n'existe pas.“

Priv.-Doz. L. Šulcs.

Das Problem der Rechtsidee und des Naturrechts in der Rechtstheorie Kants

Zusammenfassung.

1. In der vorliegenden Abhandlung haben wir den Versuch unternommen, den Begriff der Rechtsidee und des Naturrechts bei Kant zu klären. Das Problem hat uns darum besonders beschäftigt, weil wir der Meinung sind, dass die Richtlinien, die der grosse Philosoph auf diesem Gebiet noch in unvollkommener Weise umreisst, von grosser Bedeutung für die Frage der Rechtsidee und des Naturrechts unserer Tage sind.

Im Gegensatz zu seiner allgemeinen Philosophie, ist die Rechtstheorie Kants noch nicht genügend geklärt worden. Besonders über das Problem der Rechtsidee und des Naturrechts bei Kant, das in ein weiteres Gebiet über das Verhältnis des Rechts zur Sittlichkeit mündet, finden wir keine ausführlichen Monographien.

Es muss festgestellt werden, dass die Erforschung der Rechtstheorie Kants auf bedeutende Schwierigkeiten stösst, weil sich ein gewisser Dualismus in den Anschauungen unseres Philosophen bemerkbar macht. Einerseits befindet sich Kant noch unter dem Einflusse der naturrechtlichen Konzeption des XVIII Jh., andererseits ist er bestrebt, von seinem philosophischen Kritizismus ausgehend, den alten Standpunkt zu überwinden, um neue Wege einschlagen zu können. Das ist offensichtlich der Grund, warum sich in der Frage des Verhältnisses der Sittlichkeit zum Recht bei Kant zwei verschiedene Meinungen herausgebildet haben. Erstens, wird behauptet, dass Kant Recht und Ethik aufs innigste verbunden habe (Eleutheropulos, Cohen, Lissner, Dulckeit u. a.); zweitens finden wir Wissenschaftler, die das Umgekehrte zu beweisen

versuchen: unser Philosoph habe die Absicht das Recht von der Moral streng zu scheiden (Sartiaux, Voize, Wicke u. a.).

Wir werden sehen, dass in Bezug auf das Problem der Rechtsidee und des Naturrechts die erste Auffassung die Richtige ist.

2. Im Geiste seiner praktischen Philosophie hebt Kant zwei bedeutende Begriffe hervor: den Begriff der Idee und der Realität, der Norm und der Faktizität. In der Welt der Ethik spielt die Idee eine hervorragende Rolle, sie ist die „Unentbehrliche Richtschnur des sittlichen Verhaltens“ und zugleich „Masstab der Vergleichung“.

Diese Zweiteilung überträgt Kant auch auf das Gebiet des Rechts. Er spricht hier von der „Rechtsidee“ oder auch vom „Rechtsideal“. Die Rechtsidee konstruiert unser Philosoph ganz aprioristisch, unhändig von jeder Erfahrung. Sie ist fundiert in einem Begriffe der praktischen Vernunft dem „Adäquat kein Beispiel in der Erfahrung unterlegt werden kann“.

Die Aufgabe eine solche regulative Rechtsidee zu begründen und herauszuarbeiten schreibt Kant seiner metaphysischen Rechtslehre zu, welche, im Gegensatz zur bloss empirischen Rechtstheorie, die apriorischen Prinzipien des Rechts konstruieren muss.

Doch neben die rein normative Funktion der metaphysischen Rechtslehre, stellt Kant noch eine konstitutive — siet ist verpflichtet die apriorischen Grundprinzipien alles positiven Rechts zu finden, ohne die überhaupt kein positives Recht möglich ist. Es ist die Frage nach den reinen Formen des Rechts, die die notwendigen Bedingungen desselben ausmachen.

Kants Fehler war nur, dass er die normative und konstitutive Aufgabe der metaphysischen Rechtslehre nicht scharf getrennt und dem normativen Rechtsbegriff oft den konstitutiven substituiert hat, wie das in den Schriften über öffentliches Recht besonders klar hervortritt. Das hatte auch zur Folge, dass vielfach der *de lege ferenda* mit dem *de lege lata* Standpunkt verwischt wurde.

Die regulative Rechtsidee als Norm konzipiert Kant als höchstes Kriterium zur Bewertung des positiven Rechts. Die Rechtsidee ist eine unendliche Aufgabe, der das *hic et nunc* positive Recht sich beständig zu nähern hat. Die Rechtsidee be-

sitzt keineswegs eine bloss ideale Geltung, sie ist „Kein blosses Hirngespinnst“, sondern sie übt ihren Einfluss auf das bestehende Recht aus und realisiert sich partiell in seinen Normen.

Es entsteht von selbst die Frage, wie hat Kant die Rechtsidee aufgefasst?

Einerseits ist die Meinung verteidigt worden (besonders von dem namhaften Kantforscher B. Bauch), dass unser Philosoph die Rechtsidee als Freiheit gedacht habe. Der Zweck des Rechtes sei die Freiheit im Staate im möglichst grossem Umfange zu realisieren. Diese Meinung ist stark verbreitet, und man findet sie in den meisten Lehrbüchern der Rechtstheorie.

Andererseits wird hervorgehoben, dass Kant die Gerechtigkeit als höchstes Rechtskriterium, als Rechtsidee aufgefasst habe (besonders Metzger, Delbos u. a.).

Man kann nicht leugnen, dass beide Auffassungen in den Schriften unseres Philosophen eine gewisse Stütze finden. Es ist auch unbestreitbar, dass Kant dem Begriffe der Freiheit in seiner dreifachen Prägung als transzendente, psychologische und juristische Freiheit eine grosse Bedeutung beigemessen hat. Es interessiert uns hier nur die Freiheit im juristischen Sinne.

Die juristische Freiheit versteht Kant als „Unabhängigkeit von eines anderen nötiger Willkür“.

Indem unser Philosoph das Recht als einen Status bestimmt „wo jedermanns Freiheit nach einem allgemeinen Gesetze zusammen bestehen kann“, wird der Begriff der Freiheit in der Rechtsdefinition eingeführt. Die Freiheit betrachtet Kant auch als einziges eingeborenes Naturrecht.

Sehr markant tritt die Bedeutung der Freiheit im öffentlichen Recht, bezw. im Staats- und Völkerrecht hervor. Im Völkerbunde kantischer Prägung werden nur Staaten mit republikanischen Verfassungen aufgenommen.

Die Hochschätzung der Freiheit seitens Kants ist offensichtlich aus folgenden Gründen zu erklären: erstens der grosse Respekt gegenüber der Würde des Menschen, „dem Recht der Menschen“; zweitens Kants Kampf gegen den Despotismus seiner Zeit, worunter er auch persönlich zu leiden hatte; drittens

der Einfluss, den die Naturrechtsschule des XVIII Jh. auf unseren Philosophen ausgeübt hat.

Doch sind wir auch in Anbetracht des eben Gesagten der Meinung, dass Kant die Freiheit keineswegs als Rechtsidee, als obreste Kriterium des Rechts angesehen hat. Es ist eben die Gerechtigkeit, die unser Philosoph als die ureigenste Idee des Rechts erfasst.

Um diesen Standpunkt zu beweisen, muss Folgendes hervorgehoben werden.

Die Freiheit konnte Kant nicht als Rechtsidee aus dem Grunde aufstellen, weil er sie negativ konzipierte. Die Freiheit ist nach unserem Philosophen Unabhängigkeit von der Willkür des anderen Rechtssubjekts. Kant hatte selbst eingesehen, dass diese negativ verstandene Freiheit nicht als Rechtsidee gelten kann. Das Recht ist ja gerade positiv eingestellt: die Rechtsnormen bestimmen ja positiv die Funktionen der Staatsorgane und ihre Organisation und erteilen jedem Rechtssubjekte eine gewisse Anzahl von Gütern.

Mit dem Prinzip der Freiheit konnte Kant keineswegs das Postulat der Menschenwürde erklären, das eine grosse Rolle in seiner Rechtslehre gespielt hat. Warum sollen die Rechtsnormen das Rechtssubjekt als Selbstzweck und nicht als Mittel betrachten? Darauf kann keine Antwort gefunden werden, wenn man von dem negativen Begriff der Freiheit ausgeht. Nur im Namen der Gerechtigkeit kann man Beachtung der Menschenwürde fordern und darum ist es auch Kant möglich gewesen über „Das Heiligste ... das Recht der Menschen“ zu reden.

Man muss noch besonders unterstreichen, dass in ultima analysi der Begriff der Freiheit in dem Prinzip der Gerechtigkeit wurzelt. Einem jeden Rechtssubjekt eine bestimmte Freiheitsphäre zu sichern nach dem „Allgemeinen Gesetz der Freiheit“ ist nur dann möglich, wenn ein übergreifendes Kriterium zu Hilfe kommt. Ohne jenes kann man ja die Freiheitsphären garnicht verteilen. Ein solches Kriterium ist nun die Gerechtigkeit. So muss Kant von dem „Allgemeinen Gesetz der Freiheit“ ausgehend nach unbedingter logischer Gesetzmässigkeit zur Gerechtigkeit als dem letzten Masstab der Bewertung gelangen.

Den Beweis, dass Kant die Gerechtigkeit als die eigentliche Rechtsidee aufgefasst hat, erbringen viele Stellen in seinen Werken.

Sehr charakteristisch ist sein berühmt gewordener Ausspruch, dass „Wenn die Gerechtigkeit untergeht, so hat es keinen Wert mehr, dass Menschen auf Erden leben.“

Kant vergleicht den Naturzustand mit dem staatlichen Rechtssystem und findet den wesentlichsten Unterschied darin, dass der status civilis eine unter die „distributive Gerechtigkeit“ stehende Gesellschaft darstelle, doch der status naturalis ein „Zustand der Ungerechtigkeit“ sei. Hier wird also sehr klar die Gerechtigkeit als Rechtsidee hervorgehoben.

Wenn man die rechtstheoretischen Schriften Kants näher analysiert, besonders sein Werk „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“, so findet man zahlreiche Beweise dafür, dass die Gerechtigkeit als das oberste Kriterium des positiven Rechts betrachtet wird.

So äussert sich Kant, dass das Strafrecht auf dem Prinzip der Gerechtigkeit beruhen soll. Er spricht sogar vom „Imperativ der Strafgerechtigkeit“.

Auch das Staatsrecht und das Völkerrecht soll die Gerechtigkeit stets durchdringen. Kant kommt zur Folgerung, dass der letzte Zweck alles öffentlichen Rechts ein Zustand sei, wo „Jedem das Seine peremptorisch zugeteilt werde“.

Kant kritisiert zahlreiche Institute des positiven Rechts seiner Zeit mit dem Hinweis, dass sie nicht der Gerechtigkeit entsprechen und „Im Grunde unrecht“ seien.

Aus allem Gesagten können wir darauf schliessen, dass Kant die Gerechtigkeit als die ureigenste Idee des Rechts betrachtete. Die aequitas als übergreifendes Prinzip umfasst auch die Freiheit, und die letztere kann nur ihre Rechtfertigung in der ersteren finden.

Was ist nun Gerechtigkeit im Sinne Kants? Sie ist eine Forderung des kategorischen Imperativs, resp. der Ethik. Die Gerechtigkeit liegt in der Sphäre der Moral. Unser Philosoph hat, also, die Rechtsidee in ein metajuristisches Gebiet verankert. Die letzte Wertung über die Normen des positiven Rechts erteilt die Ethik.

Vom Standpunkte der Rechtsidee findet Kant unbestreitbar die engsten Zusammenhänge zwischen Recht und Moral und, wie wir sehen werden, auch vom Standpunkte des natürlichen Rechts.

3. Infolge des Auftretens der idealistischen Richtung in der Rechtheorie und des Zurücktretens des reinen Positivismus, ist die Frage über die Rechtsidee wieder aktuell geworden. Man sucht nach absoluten, unwandelbaren Prinzipien, in deren Lichte die Bewertung des positiven Rechts möglich wäre.

Die Rechtsidee hat man sehr verschieden konzipiert. Bald wurde sie als Gesellschaft frei wollender Menschen (Stammler), als Prinzip des freien Universalismus (Nowgorodzeff), als Liebe (Petraschizky), bald auch als religiös gefärbte Idee (Ripert, Cuhe) verstanden. Kant hat die Rechtsidee als Gerechtigkeit aufgefasst. Es scheint uns, dass er das Richtige getroffen hat, und man muss seinen Gedankengang nur weiter entwickeln.

Zur Begründung des eben Gesagten, können wir folgendes anführen:

a) Die Gerechtigkeit hat als Rechtsidee den Vorzug, dass sie dem Rechte immanent ist. In jedem Rechtssystem hat sich schon die *aequitas* parziell realisiert, denn man kann hier wenigstens ein ethisches Minimum vorfinden;

b) Die Gerechtigkeit besitzt sehr tiefe historische Wurzeln. In allen Epochen, mit den Griechen und Römern angefangen, ist sie als höchstes Kriterium des Rechts angesehen worden.

Auch in der Psyche des Volkes ist der Begriff der Gerechtigkeit als letzte Norm fest verankert;

c) Die Gerechtigkeit entspricht der inneren Natur des Rechts. Der Zweck des Rechts ist eine gewisse Harmonie im sozialen Leben herzustellen, indem man Konflikte schlichtet. Diese Harmonie kann nur eine relative sein. Die Gerechtigkeit will aber absolute Harmonie herstellen, vom Prinzip des *sum cuique* ausgehend.

Auf dieser Weise potenziert die Gerechtigkeit nur dasjenige, was das Recht schon unvollkommen angefangen hat.

Wir können uns mit dieser Frage nicht mehr beschäftigen, denn sie übersteigt den Rahmen unserer Abhandlung.

4. Wenn wir uns dem Problem des Naturrechts zuwenden, so muss hervorgehoben werden, dass Kant den Begriff „Naturrecht“ in vierfacher Weise gebraucht:

a) als Idee des Rechts, als höchstes Kriterium für das positive Recht;

b) als Konkretisierung der abstrakten Rechtsidee resp. als Ideal des positiven Rechts;

c) als grundlegende, apriorische Prinzipien des Rechts, ohne, dieselben es nicht möglich ist;

d) als Recht, welches im Naturzustande Geltung gehabt hat.

Für uns ist nur die zweite Auffassung von Bedeutung, was auch dem üblichen Begriff des Naturrechts entspricht.

Naturrecht ist auch nach Kant die Konkretisierung der abstrakten Rechtsidee in hic et nunc fassbare Rechtsideale.

Was die Konstruktion des Naturrechts bei Kant anbelangt, so liegt hier eine gewisse Unausgeglichenheit vor. Das hat auch den Grund für verschiedene Interpretationen gegeben.

So wird von mehreren Kantforschern hervorgehoben, dass unser Philosoph dem Naturrechte die gleiche Geltung zugeschrieben habe, wie dem positiven Rechte (Dulckeit). Man geht hier noch weiter, und auf dem Kantworte „Alle Rechtsätze sind Sätze a priori, denn sie sind Vernunftgesetze fassend, wird behauptet, dass Kant keine festen Grenzen zwischen Naturrecht und positivem Recht gezogen habe (Eleutheropoulos, Gierke).

Andererseits betonen mehrere Wissenschaftler (Dünnhaupt, Gurwitsch u. a.), dass Kant keineswegs dem Naturrecht eine reale Validität zugesprochen habe und solche nur dem positiven Recht belasse.

Die letztere Meinung trifft unseres Erachtens das Richtige. Kant hat das Naturrecht nur als ideales Recht mit idealer Geltung aufgefasst und es vom positiven Recht scharf geschieden.

Erstens bezeugen das mehrere Stellen im Kants rechtstheoretischem Werke „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“. Zweitens bewertet Kant das positive Recht im

Gegensatz zu der Naturrechtslehre des XVIII Jh. sehr anerkennend. Drittens betrachtet unser Philosoph sehr pessimistisch die menschliche Natur. Der Mensch sei „Aus krummem Holz“ geschnitzt, und darum muss das Recht effektiv auftreten und manchmal auch zur physischen Gewalt greifen.

Diese Macht besitzt nur das positive Recht und keineswegs das Naturrecht.

So hat Kant bezüglich der Geltungsfrage positives Recht vom Naturrecht klar getrennt.

Welches ist aber das Verhältnis zwischen Naturrecht und der Rechtsidee resp. der Gerechtigkeit?

Unter Naturrecht versteht Kant den Ausdruck der Rechtsidee resp. der Gerechtigkeit in konkreten Formen. Die Rechtsidee ist zu abstrakt und formal, um als Ideal für das positive Recht dienen zu können. Überall, wo Kant etwaige Institute des geltenden Rechts wertet, stellt er als Vorbild das Naturrecht hin.

Es wurde Kant von mehreren Seiten vorgeworfen, dass er in seinen privatrechtlichen Schriften ein gutes Stück Naturrechts alten Stils hervorgebracht habe (Lewkowitz u. a.). Kant sei hier zu kasuistisch vorgegangen und habe den Fehler der alten Naturrechtsschule begangen, die einen in allen Einzelheiten ausgearbeiteten idealen Kodex forderte.

Der Vorwurf ist begründet; Kant hat in seinem Naturrecht zu kasuistische Konstruktion dargeboten, die nicht allgemeingültig sind. Doch wäre es falsch unseren Philosophen unter die Anhänger des Naturrechts alten Stils einzureihen. Kant sieht ja in seinem Naturrecht kein fertiges Ideal, dem man gleich die Kraft eines positiven Gesetzes erteilen müsste, sondern nur eine Idee, der man sich immerwährend zu nähern bestrebt sein muss.

Auf solche Weise hat Kant das Naturrecht aus der Rechtsidee — der Gerechtigkeit — entwickelt. Er hat auch in dieser Hinsicht das Recht mit der Moral innig verbunden.

Es entsteht jetzt die Frage, wie verhält sich das Naturrecht zum positiven Recht? Kann man dem Naturrecht Rechtscharakter zusprechen, oder ist es eine rein soziale Moral?

Das Problem hat viel Meinungsverschiedenheiten zwischen den Kantinterpreten hervorgerufen.

Einige Wissenschaftler (Wicke, Aiguiléra u. a.) betonen, dass Kant das Naturrecht mit der Moral identifiziert habe.

Den entgegengesetzten Standpunkt haben O. v. Gierke und R. Voize eingenommen, indem sie hervorheben, dass nach Kant das Naturrecht mit dem positiven Recht eigentlich zusammenfalle.

Man kan noch eine vermittelnde Meinung (W. Metzger, C. Fricker u. a.) finden, der zu Folge das kantische Naturrecht ein „hybrides Mittelding“ zwischen Recht und Moral sei.

Alle obengenannten Interpretationen besitzen eine unvollkommene Auffassung über das kantische Naturrecht und seine Rechtsidee.

Man muss in der Rechtstheorie unseres Philosophen stets die Rechtsidee vom Naturrechte scheiden. Seine Rechtsidee — die Gerechtigkeit — gehört nur in die Sphäre der Ethik. Sie ist metajuristisch.

Eine ganz andere Stellung hat das Naturrecht — der Ausdruck der Rechtsidee in konkreten Formen. Es nimmt eine labile Mittelstellung zwischen der Ethik und dem positiven Recht ein. Einerseits hat das Naturrecht in Bezug auf den Inhalt Zusammenhänge mit der Rechtsidee, als dessen Ausfluss es sich manifestiert. Das Naturrecht ist „rechtes Recht“, seine Quelle befindet sich in der Vernunft.

Andererseits ist das Naturrecht potenzielles positives Recht, d. h., es besitzt alle strukturellen Eigentümlichkeiten des positiven Rechts: es kann nur die äussere Freiheit der Rechtssubjekte regulieren, es begnügt sich oft mit der Legalität, es kann als Sanktion den physischen Zwang besitzen etc. In dem Falle, wo das positive Recht, als dessen Quelle der konkrete Gesetzgeber sich darstellt, seinem Inhalte nach dem Naturrechte entspricht, können beide Rechtsarten zusammenfallen, und es vernichtet sich die Grenze.

Aus dem Dargelegten folgt, dass das kantische Naturrecht sich nicht mit der Ethik deckt. Was sein Verhältnis zum positiven Recht anbelangt, so fallen üblicherweise beide nicht zusammen, doch ist ein Zusammentreffen im Prinzip möglich.

5. Die obigen Erläuterungen haben uns gezeigt, dass Kant eine gewisse Grenzscheidung zwischen Rechtsidee, Naturrecht und positivem Recht zu ziehen versucht hat. Die Rechtsidee

befindet sich allein auf der Ebene der Ethik. Das Naturrecht nimmt eine Mittelstellung zwischen der Sphäre der Moral und des Rechts ein. Das positive Recht, im Gegenteil, kann in gewissen Fällen ganz von der Rechtsidee und dem natürlichen Recht getrennt sein.

Dieser Auffassung Kants, die er leider nicht ausführlich begründet, sondern nur andeutet, ist unseres Erachtens grosser Wert beizumessen. Die Theorie des Naturrechts würde viel an Klarheit und Präzision gewinnen, wenn man die Ideen Kants berücksichtigt hätte.

Kant trifft das richtige, indem er die Rechtsidee in der Ethik fundiert. Das Naturrecht dagegen hat eine dualistische Stellung. Es liegt nicht mehr ausschliesslich auf der Ebene der Moral.

Gerade in diesem Punkte befinden sich die meisten Naturrechtslehren unserer Tage im Irrtum.

Sehr viele Naturrechtsauffassungen unterscheiden nicht die Rechtsidee vom *ius naturale*, wo man den Begriff „Naturrecht“ gemeinsam für beide Sphären gebrauchte.

Gerade in der herrschenden Naturrechtslehre finden wir diesen Standpunkt. Von ihm ausgehend, kam man auch sehr leicht zu den weiteren Konsequenzen, dass das Naturrecht Moral sei und nichts gemeinsames mit der Rechtswelt habe.

Diese Auffassung hat ihrerseits die besten Waffen den Anhängern des Positivismus in die Hand gegeben, um das Naturrecht zu bekämpfen. Auch die Positivisten behaupten, dass das Naturrecht Sozialethik darstelle und das darum die Einheit der Rechtssphäre gesprengt werde, wenn man sie mit heterogenen ethischen Elementen fülle (Bergbohm, Kelsen).

Da man das Naturrecht als reine Moral konzipiert hatte, war es nicht mehr möglich das richtige Verhältnis zwischen dem *ius naturale* und dem positiven Recht zu begründen.

Indem das Naturrecht in keiner Berührung zum positiven Recht gebracht wurde, hatten die Naturrechtler das positive Recht zu wenig eingeschätzt. Es wurde als ein System willkürlicher Normen betrachtet, in denen sich keine objektiven Prinzipien widerspiegeln.

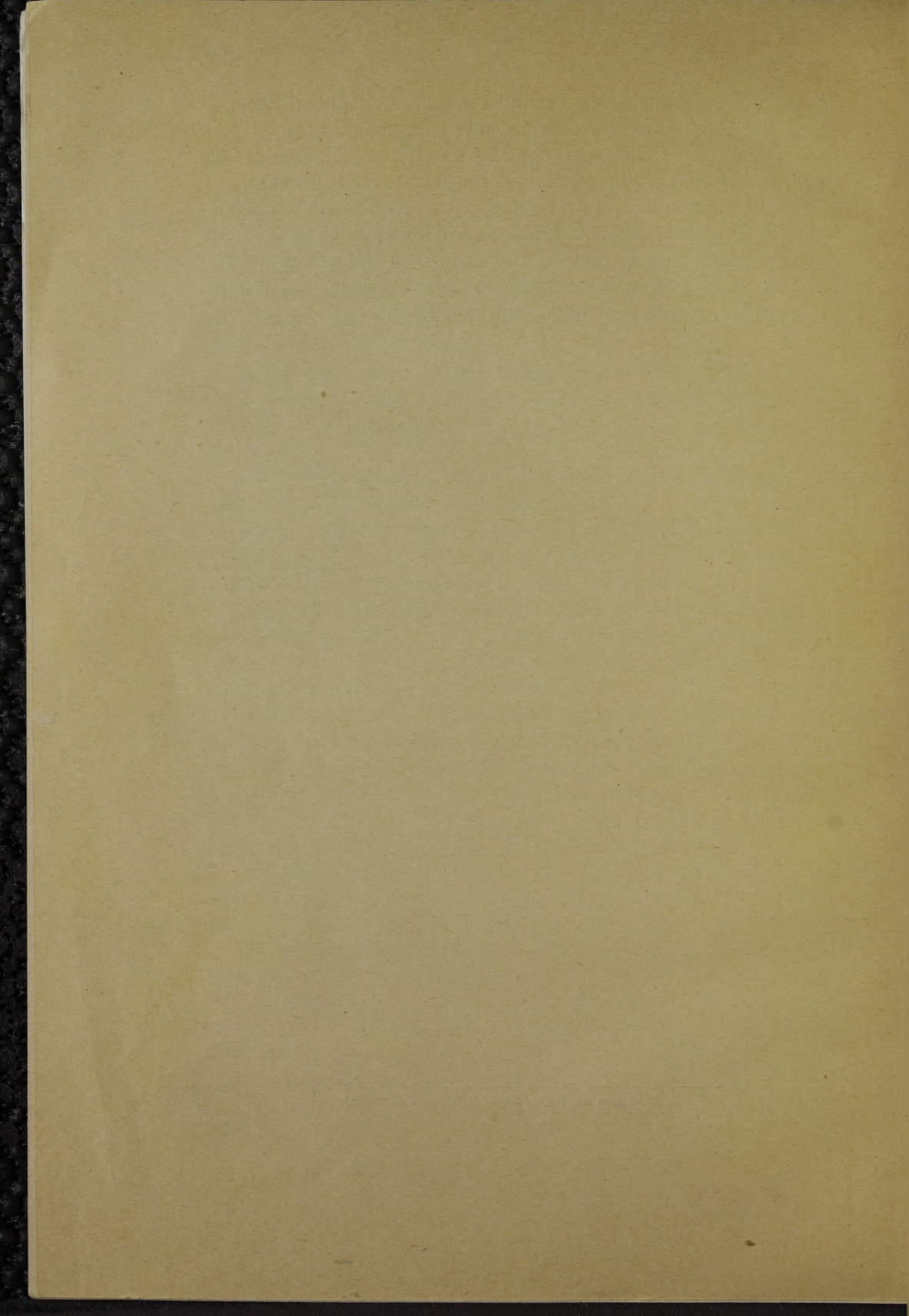
Andererseits sahen die Positivisten mit einem zu verachtenden Blick auf das Naturrecht. Man hob hervor, dass es

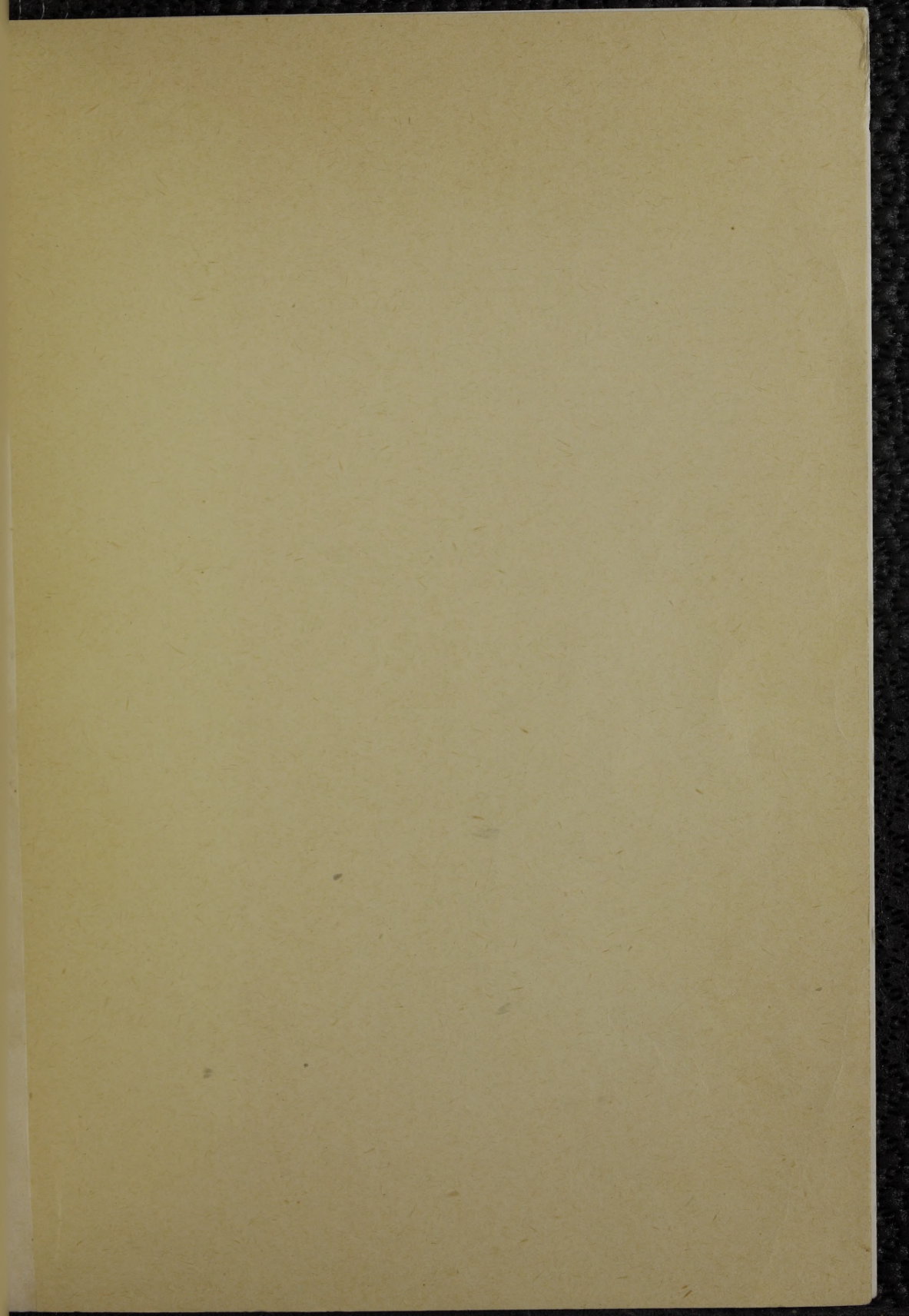
keine reale Geltung besitze und nur eine schädliche Zerspaltung der Rechtswelt verursache, ihre „Reinheit“ störe.

Die extreme Richtung ist sogar so weit gegangen, dass sie dem Naturrecht jegliche Existenz abspricht (H. de Page).

Wir müssen darauf schliessen, dass, wenn man vom Standpunkte Kants ausgeht und ihn noch weiter entwickelt, es möglich ist das rechte Verhältnis zwischen den drei wichtigen Begriffen der Rechtswissenschaft zu konstruieren — zwischen Rechtsidee, Naturrecht und positivem Recht.

2. 10

- 1. JUNI 1939

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309065562

13